

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESA

SPRIEDUMS

LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2001.gada 26. jūnijā

Lietā nr. 2001-02-0106

Latvijas Republikas Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Aivars Endziņš, tiesneši Romāns Apsītis, Ilma Čepāne, Juris Jelāgins, Andrejs Lepse, Ilze Skultāne un Anita Ušacka,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu, Satversmes tiesas likuma 16. panta 1.un 6. punktu, 17. panta pirmās daļas 3. punktu un 28.¹ pantu,

pēc divdesmit Saeimas deputātu: Miroslava Mitrofanova, Aijas Barčas, Leona Bojāra, Pētera Salkazanova, Jāņa Lejas, Egila Baldzēna, Aleksandra Bartaševiča, Andreja Klementjeva, Jāņa Ādamsona, Pāvela Maksimova, Jāņa Urbanoviča, Borisa Cileviča, Jakova Plinera, Jura Sokolovska, Modra Lujāna, Aleksandra Golubova, Jāņa Jurkāna, Oļega Deņisova, Oļega Tolmačova un Borisa Rastopirkina pieteikuma par lietas ierosināšanu

rakstveida procesā izskatīja lietu

“Par likuma "Par valsts pensijām" pārejas noteikumu 1.punkta (daļā par ārvalstnieku un bezvalstnieku, kuru pastāvīgā

dzīvesvieta 1991.gada 1.janvārī bija Latvija, apdrošināšanas stāžu) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 89., 91. un 109. pantam un 1950.gada 4.novembra Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 14.pantam un šīs konvencijas 1.protokola 1.pantam".

Satversmes tiesa **k o n s t a t ē j a:**

1993.gada 6.aprīlī Latvijas Republikas Augstākā padome ar lēmumu "Par pievienošanos 1969.gada 23.maija Vīnes konvencijai par starptautisko līgumu tiesībām" ratificēja Vīnes konvenciju. Šajā konvencijā noteikts, ka konvencijas dalībvalstis atzīst līguma kā starptautiskā tiesību avota arvien pieaugošo lomu miermīlīgās sadarbības attīstīšanā starp valstīm, neraugoties uz to konstitucionālo vai sabiedrisko sistēmu atšķirībām.

1997.gada 4.jūnijā Saeima ar likumu "Par 1950.gada 4.novembra Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvenciju un tās 1., 2., 4., 7. un 11.protokolu" ratificēja Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvenciju (turpmāk – Konvencija) un tās 1., 2., 4., 7. un 11.protokolu.

1993.gada 17.decembrī Latvijas valdība noslēdza starptautisko līgumu "Vienošanās starp Latvijas Republikas Valdību un Lietuvas Republikas Valdību par sadarbību sociālās nodrošināšanas jomā", kuru Saeima ratificēja ar 1994.gada 10.novembra likumu "Par Latvijas Republikas valdības un Lietuvas Republikas valdības vienošanos par sadarbību sociālās nodrošināšanas jomā".

1996.gada 28.maijā Latvijas valdība noslēdza starptautisko līgumu "Latvijas Republikas un Igaunijas Republikas līgums par sadarbību

sociālās drošības jomā", kuru Saeima ratificēja ar 1996.gada 22.augusta likumu "Par Latvijas Republikas un Igaunijas Republikas līgumu par sadarbību sociālās drošības jomā".

1998.gada 26.februārī Latvijas valdība noslēdza starptautisko līgumu "Latvijas Republikas un Ukrainas līgums par sadarbību sociālās drošības jomā", kuru Saeima ratificēja ar 1998.gada 7.maija likumu "Par Latvijas Republikas un Ukrainas līgumu par sadarbību sociālās drošības jomā".

1999.gada 11.maijā Latvijas valdība noslēdza starptautisko līgumu "Latvijas Republikas un Somijas Republikas sociālās drošības līgums", kuru Saeima ratificēja ar 1999.gada 28.oktobra likumu "Par Latvijas Republikas un Somijas Republikas sociālās drošības līgumu".

2001.gada 15.martā Saeima ar likumu "Par Eiropas Pagaidu līgumu par sociālās drošības shēmām, kas attiecas uz vecuma, invaliditātes un apgādnieka zaudējuma gadījumiem, un tā protokolu" ratificēja 1953.gada 11.decembra Eiropas Pagaidu līgumu par sociālās drošības shēmām, kas attiecas uz vecuma, invaliditātes un apgādnieka zaudējuma gadījumiem, un tā protokolu, kas stāsies spēkā šā līguma 13.pantā paredzētajā kārtībā.

Pieteikuma iesniedzējs – divdesmit Saeimas deputāti – apstrīd likuma "Par valsts pensijām" (turpmāk - Pensiju likums) pārejas noteikumu 1.punkta (daļā par ārvalstnieku un bezvalstnieku, kuru pastāvīgā dzīvesvieta 1991.gada 1.janvārī bija Latvija, apdrošināšanas stāžu) (turpmāk – apstrīdētā tiesību norma) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 89., 91.un 109.pantam, Konvencijas 14.pantam un Konvencijas 1.protokola 1.pantam.

Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka apstrīdētā tiesību norma ierobežo Latvijas pastāvīgo iedzīvotāju – nepilsoņu, ārvalstnieku un bezvalstnieku – tiesības uz valsts pensiju, jo ārpus Latvijas nostrādātie darba periodi līdz 1991.gada 1.janvārim šai personu grupai netiek iekļauti apdrošināšanas stāžā, kas ir nepieciešams valsts pensijas piešķiršanai un aprēķināšanai, lai gan līdz 1991.gada 1.janvārim visu Latvijas iedzīvotāju – pilsoņu, nepilsoņu, ārvalstnieku un bezvalstnieku – apdrošināšanas iemaksas tika izdarītas vienādi un darba stāžs pensiju saņemšanai aprēķināts vienas un tās pašas vienotās sociālās apdrošināšanas sistēmas ietvaros un pēc vienādiem principiem.

Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka esot pārkāpts Satversmes 91.pants, kas noteic: “Visi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā. Cilvēka tiesības tiek īstenotas bez jebkādas diskriminācijas.”, kā arī Satversmes 109.pants, kas noteic: “Ikvienam ir tiesības uz sociālo nodrošinājumu vecuma, darbnespējas, bezdarba un citos likumā noteiktajos gadījumos.” Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka ar vārdu “ikviens” esot jāsaprot jebkurš Latvijas iedzīvotājs, arī nepilsoņi, ārvalstnieki un bezvalstnieki. Tāpat pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka esot pārkāpts Satversmes 89.pants, kas noteic: “Valsts atzīst un aizsargā cilvēka pamattiesības saskaņā ar šo Satversmi, likumiem un Latvijai saistošiem starptautiskajiem līgumiem.”

Pieteikuma iesniedzējs raksta, ka esot pārkāpts Konvencijas 14.pants, kas noteic: “Šajā Konvencijā minēto tiesību un brīvību īstenošana tiek nodrošināta bez jebkādas diskriminācijas – neatkarīgi no dzimuma, rases, ādas krāsas, valodas, reliģijas, politiskajiem vai citiem uzskatiem, nacionālās vai sociālās izcelsmes, saistības ar kādu nacionālo minoritāti, mantiskā stāvokļa, kārtas vai cita stāvokļa.” Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka Eiropas Cilvēktiesību tiesas praksē jēdziens “diskriminācija pēc cita stāvokļa” tiek skaidrots arī kā diskriminācija

pēc pilsonības kritērija. Pieteikuma iesniedzējs apgalvo, ka Eiropas Cilvēktiesību tiesa spriedumā lietā *Gaygusuz v. Austria* izlēmusi, ka nedrīkst ierobežot personas tiesības uz pirmstermiņa pensijas iegūšanu, pamatojoties uz to, ka personai nav Austrijas pilsonības. Tiesa esot secinājusi, ka jābūt ļoti svarīgiem iemesliem, lai pamatotu nevienlīdzīgu attieksmi vienīgi pēc pilsonības pazīmes. Tāpat pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka esot pārkāpts Konvencijas 1.protokola 1.pants, kura pirmajā daļā noteikts: “Jebkurai fiziskai vai juridiskai personai ir tiesības uz īpašumu. Nevienam nedrīkst atņemt viņa īpašumu, izņemot, ja tas notiek sabiedrības interesēs un apstākļos, kas noteikti ar likumu un atbilst vispārējiem starptautisko tiesību principiem.” Pieteikuma iesniedzējs secina, ka Konvencijas izpratnē tiesības uz pensiju un sociālo pabalstu esot jāuzskata par tiesībām lietot savu īpašumu.

Satversmes tiesai iesniegtajā iebildumu rakstā pieteikuma iesniedzēja pilnvarotais pārstāvis M.Mitrofanovs pauž viedokli, ka nepilsoņi pēc sava tiesiskā statusa neesot saistīti ne ar vienu citu valsti, izņemot Latviju, tādēļ nevarot ārvalstīs individuāli īstenot savas tiesības uz sociālo nodrošinājumu, kā minēts Saeimas atbildes rakstā. Bez tam pieteikuma iesniedzēja pārstāvis apgalvo, ka apstrīdētajā tiesību normā ieviestā robežšķirtne neesot pamatota ar ekonomiskiem vai sociāliem cēloņiem, kā arī šīs atšķirības nenosakot Latvijas likumos reglamentētais pilsoņu un nepilsoņu tiesiskais statuss, turklāt iepriekšminēto tēzi pamatojot fakts, ka pēc pilsonības iegūšanas naturalizācijas ceļā nepilsoņi automātiski iegūstot tiesības saņemt sociālo nodrošinājumu arī par ārpus Latvijas nostrādātajiem gadiem.

Pieteikuma iesniedzēja pārstāvis atsaucas uz Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras izziņu nr.01/3039, norādot, ka šobrīd Latvijā esot 13 298 personas, kuru pastāvīgā dzīvesvieta 1991.gada 1.janvārī bija Latvija un kuras līdz 1991.gada 1.janvārim bija strādājušas ārvalstīs.

Tik liela skaita cilvēku tiesību ierobežošanu nevarot uzskatīt par pamatotu.

Pieteikuma iesniedzēja pārstāvis atzīst, ka risināt minētos pensiju jautājumus ar starptautiskajiem līgumiem pēc reciprocitātes (savstarpības) principiem varētu attiecībā uz ārvalstniekiem, bet ne attiecībā uz nepilsoņiem, kuriem neesot tiesisku saišu ar citām valstīm, izņemot Latviju.

Pieteikuma iesniedzējs lūdz Satversmes tiesu atzīt apstrīdēto tiesību normu par spēkā neesošu no tās pieņemšanas brīža.

Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, - **Saeima** - savā atbildes rakstā Satversmes tiesai norāda, ka Satversmes 109.pants paredzot ikviena tiesības uz sociālo nodrošinājumu vecuma gadījumā, taču neminot ne konkrētu vecumu, no kura personai būtu tiesības īstenot tiesības uz sociālo nodrošinājumu, ne konkrētu pensiju aprēķināšanas shēmu, nedz arī reglamentējot citus ar sociālo nodrošinājumu vecuma gadījumā saistītus jautājumus. Šie jautājumi esot atstāti Saeimas kompetencē, un Saeima tos risina, pieņemot likumus vispārējā kārtībā. Sociālo nodrošinājumu vecuma gadījumā pamatā reglamentējot Pensiju likums, kura uzdevums ir noteikt uz apdrošināšanas iemaksām balstītus valsts obligātās pensiju apdrošināšanas sistēmas principus un kārtību, kādā tiek nodrošināta pensija vecuma gadījumā (2.pants). Jebkura persona, kura ir pakļauta valsts obligātajai pensiju apdrošināšanai, esot tiesīga saņemt vecuma pensiju (3.pants). Valsts obligātajai pensiju apdrošināšanai pakļautās personas netiekot diferencētas ne pēc kādām pazīmēm, arī ne pēc valstiskās piederības, un noteicošais faktors esot sociāli apdrošinātās personas statuss un apdrošināšanas stāžs. Likumdevējs, izveidojot šādu sistēmu sociālajam nodrošinājumam vecuma gadījumā, esot ievērojis vienlīdzības principu.

Pensiju likuma pārejas noteikumu 1.punkts reglamentējot gadījumus, kādos personai ir tiesības saņemt vecuma pensiju attiecībā uz laikposmu pirms 1991.gada 1.janvāra. Apstrīdētās tiesību normas nepieciešamību noteicis apstākļi, ka Latvija attiecīgajā laikā atjaunoja valstisko suverenitāti un bija jāizstrādā vecuma pensijas saņemšanas kārtība, lai nodrošinātu ikvienu ar sociālo nodrošinājumu vecuma gadījumā arī pēc neatkarības atgūšanas, turklāt šī kārtība bija jāpiemēro jaunajai pensiju aprēķināšanas sistēmai. Vienīgā atšķirība Pensiju likuma pārejas noteikumu 1.punktā attiecoties uz darbu, ko persona līdz 1991.gada 1.janvārim strādājusi ārpus Latvijas, – ārvalstniekiem un bezvalstniekiem vecuma pensija par darbu ārpus Latvijas netiek aprēķināta. Saeima atbildes rakstā izsaka viedokli, ka saskaņā ar apstrīdēto tiesību normu Latvija nevarot uzņemt citas valsts saistības attiecībā uz šo personu tiesībām vecumā saņemt pensiju par darbu, kas veikts ārpus Latvijas. Attiecībā uz darbu, ko persona veikusi Latvijas teritorijā, tai esot tiesības saņemt pilnu sociālo nodrošinājumu vecuma gadījumā tāpat kā Latvijas pilsonim. Saeima uzskata, ka apstrīdētā tiesību norma neliedzot personai tiesības prasīt no valsts, kuras teritorijā tā ir strādājusi, sociālo nodrošinājumu vecuma gadījumā atbilstoši nostrādātajam laika periodam. Saeima uzskata, ka šādi jautājumi esot risināmi starpvalstu sarunu ceļā saskaņā ar reciprocitātes principu, līdz ar to tā esot ar konkrētām valstīm slēdzamu starptautisko līgumu, nevis valsts likuma kompetence. Latvija esot noslēgusi šādus līgumus ar četrām valstīm: Lietuvu, Igauniju, Ukrainu un Somiju.

Saeima atbildes rakstā norāda, ka apstrīdētā tiesību norma neesot pretrunā ar Konvencijas 1.protokola 1.pantu, nedz arī ar Konvencijas 14.pantu. Konvencijas 1.protokola 1.pants nosakot personas tiesības uz īpašumu, taču saskaņā ar Eiropas Cilvēktiesību tiesas praksi tiesības uz īpašumu šā panta izpratnē automātiski negarantējot tiesības uz vecuma

pensiju. Pie tam par diskrimināciju nevarot uzskatīt jebkuras atšķirības tiesību piemērošanā. Saeima uzskata, ka personas tiesības saņemt sociālo nodrošinājumu vecuma gadījumā tādā veidā, kādā tās ir nostiprinātas apstrīdētajā normā, netiekot aptvertas ar Konvencijas 1.protokola 1.pantu.

Satversmes tiesa, izvērtējusi apstrīdētās tiesību normas atbilstību augstāka juridiska spēka tiesību normām,

secināja:

1. 1990.gada 4.maijā Latvijas PSR Augstākā padome pieņēma deklarāciju "Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu" (turpmāk - Deklarācija). Tās 8.punkts noteic: "Garantēt Latvijas Republikas un citu valstu pilsoņiem, kas pastāvīgi dzīvo Latvijas teritorijā, sociālās, ekonomiskās un kultūras tiesības, kā arī politiskās brīvības, kuras atbilst vispāratzītām starptautiskām cilvēktiesību normām. Tas pilnā mērā attiecināms uz tiem PSRS pilsoņiem, kuri izteiks vēlēšanos dzīvot Latvijā, nepieņemot tās pilsonību."

Pusgadu pēc Deklarācijas pieņemšanas, 1990.gada 29.novembrī, Latvijas Republikas Augstākā padome pieņēma likumu "Par valsts pensijām". Tiesības uz valsts pensiju tika piešķirtas visiem Latvijas iedzīvotājiem, kuru pastāvīgā dzīvesvieta likuma spēkā stāšanās brīdī, tas ir, 1991.gada 1.janvārī, bija Latvijas Republika. Šis likums noteica tiesības uz sociālo nodrošinājumu vecuma gadījumā. Bija paredzēti divi valsts pensijas veidi: darba pensija (vecuma, invaliditātes, apgādnieka zaudējuma un izdienas pensija) un sociālā pensija. Tiesības uz darba pensiju bija personām, kas pakļautas Latvijas Republikas sociālajai apdrošināšanai. Personām, kurām nebija tiesību uz darba pensiju, likums garantēja sociālo pensiju. Tādējādi šā likuma izpratnē jēdzieni "valsts

pensija" un "sociālais nodrošinājums vecuma gadījumā" ir identiski. Minētā likuma 44.pants noteica, ka Latvijas Republikas un ārvalstu pilsoņiem un personām bez pilsonības, kuras ieceļojušas no citām valstīm un nav strādājušas Latvijas Republikas uzņēmumos un iestādēs, pensija piešķirama atbilstoši ar šīm valstīm noslēgtajiem līgumiem; ja šādu līgumu nav, piešķirama sociālā pensija. Tādējādi minētajām personu grupām pensija tika aprēķināta pēc vienādiem noteikumiem, ievērojot Deklarācijā nostiprinātos principus.

Šajā likumā noteiktā pensiju shēma bija balstīta uz iepriekšējiem pensionēšanas principiem, tas ir, uz pārdales principiem, kas neveicināja strādājošo ieinteresētību savu vecumdienu nodrošināšanā. Latvijai nostiprinot valstisko neatkarību, radās nepieciešamība izveidot jaunu, Eiropas Savienības principiem atbilstošu pensiju sistēmu.

Izvērtējusi valsts ekonomisko un demogrāfisko situāciju, pieejamos resursus un citus apstākļus, Saeima 1995.gada 2.novembrī pieņēma jaunu likumu ar tādu pašu nosaukumu "Par valsts pensijām" (Pensiju likums), kurš stājās spēkā 1996.gada 1.janvārī. Likuma pārejas noteikumu 1.punkts noteic, ka ārvalstniekiem un bezvalstniekiem, kuru pastāvīgā dzīvesvieta 1991.gada 1.janvārī bija Latvija, apdrošināšanas stāžu veido Latvijā uzkrātie darba periodi un tiem pielīdzinātie periodi. Šīm personām apdrošināšanas stāžā netiek ieskaitīti līdz 1991.gada 1.janvārim ārpus Latvijas uzkrātie darba periodi un tiem pielīdzinātie periodi, izņemot 4., 5. un 10.apakšpunktā minētos: mācību laiku augstākajās mācību iestādēs, kā arī citās mācību iestādēs pēc vidējās izglītības iegūšanas; mācību laiku aspirantūras dienas nodaļā, pēcdiploma izglītības un kvalifikācijas paaugstināšanas laiku; politiski represēto ieslodzījuma vietās, nometinājumā un izsūtījumā, kā arī bēgšanā no šīm vietām pavadīto laiku trīskāršā apmērā, bet Galējos Ziemeļos un tiem pielīdzinātajos rajonos – pieckārtīgā apmērā.

Latvijā ieviestais pensiju sistēmas modelis saņēmis atzinīgu starptautisku novērtējumu. Pozitīvi tiek vērtēts tas, ka Latvijā radikāli mainīts klasiskais paaudžu solidaritātes princips: strādājošās paaudzes nopelnītā nauda tiek maksāta esošajiem pensionāriem, bet vienlaikus pastāv arī apdrošināšanas princips, ka katrs pats veido uzkrājumu savai pensijai. Progresīvs ir princips, ka, aprēķinot pensiju, tiek ņemts vērā paredzamais mūža ilgums. Starptautiskie eksperti atzīst, ka ar pensiju politiku nedrīkst risināt visus sociālos jautājumus, jo jebkurš šāds solis rada tikai problēmas, kas apdraud pensiju sistēmas ilgtermiņa stabilitāti, un to nedrīkstētu pieļaut (*sk. Par Latvijas pensiju sistēmas starptautisko novērtējumu. Latvijas Vēstnesis, 57.nr., 2001.gada 10.aprīlis*).

Ar Pensiju likuma pieņemšanu Latvijā tika ieviesti uz apdrošināšanas iemaksām balstītas valsts obligātās pensiju apdrošināšanas sistēmas principi, arī norma, ka pensijas apmērs ir atkarīgs no apdrošināšanas stāža. Apdrošināšanas stāžu veido likumā noteiktie darba periodi un tiem pielīdzinātie periodi neatkarīgi no personas pilsonības.

2. Konvencijas 1.protokola 1.pantā nostiprinātās tiesības uz īpašumu ir vienas no svarīgākajām cilvēka pamattiesībām. Eiropas Cilvēktiesību tiesa savā praksē ir secinājusi, ka būtībā šis pants sastāv no trim atsevišķām normām: pirmkārt, tas paredz tiesības netraucēti pārvaldīt savu īpašumu; otrkārt, tas nosaka apstākļus, kādos šo īpašumu var atņemt, un, treškārt, tas atzīst, ka valsts var kontrolēt īpašuma izmantošanu saskaņā ar vispārējām interesēm un pieņemt šai nolūkā tādas likumus, kādus tā uzskata par nepieciešamiem (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumus lietās Marckx v.Belgium un Sporrang and Lönnroth v.Sweden*).

Eiropas Cilvēktiesību tiesa savā praksē izvērtē katra prasījuma atbilstību šim pantam, nosakot kritērijus katrā lietā no jauna. Ne visas

prasības ir automātiski attiecināmas uz īpašuma definīciju Konvencijas izpratnē. Lai to konstatētu, nepieciešams izvērtēt sakarību starp tiesībām uz konkrēto pensiju vai pabalstu un pienākumu maksāt nodokļus un izdarīt citas iemaksas. Tiesības vai ieinteresētība ir pienācīgi jāpierāda. Personai, kura sūdzas par iejaukšanos tās īpašuma tiesību izmantošanā, jāpierāda, ka tai minētās tiesības pieder.

Bez tam Eiropas Cilvēktiesību tiesa nošķir sistēmu, kura paredz individuālu līdzdalību iemaksu fondā, nosakot arī katrā atsevišķā gadījumā izmaksājamo summu, no sistēmas, kur saistība starp iemaksām un vēlāk saņemamo summu ir netieša. Pēdējo nevar uzskatīt par pietiekamā mērā definējamu, bet tiesībām uz īpašumu kā tādu ir jābūt definējamām (*sk. Theory and Practice of the European Convention on Human Rights. Third edition by P.van Dijk, G.J.H.van Hoof. Kluwer Law International, The Hague - London - Boston, 1998, pp.618-625*).

Lai noteiktu, vai apstrīdētā tiesību norma skar tiesības uz īpašumu, jāizvērtē pensiju shēmas raksturs. Jaunā pensiju shēma ir "īpašumu" veidojoša sistēma. Tā balstās uz principu, ka dalībnieks izdarījis iemaksas noteiktos fondos, kuros no šīm iemaksām veidojas noteikta paja (daļa). Pie tam tās apmēru jebkurā brīdī var konstatēt. Šajā gadījumā personai rodas tiesības uz īpašumu Konvencijas izpratnē. Eiropas Cilvēktiesību tiesa lietā *Gaygusuz v.Austria*, uz kuru atsaucas pieteikuma iesniedzējs, konstatēja saikni starp konkrēto pabalsta veidu, uz kuru prasītājam nedeva tiesības Austrijas valsts likums, un nodokļu iemaksām bezdarbnieku pabalsta fondā. Tādējādi tiesa attiecināja prasījumu uz Konvencijas 1.protokola 1.pantu (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumu lietā Gaygusuz v.Austria*).

Savukārt pensiju sistēma, kas Latvijā pastāvēja līdz 1991.gada 1.janvārim, balstījās uz solidaritātes principu, kas nosaka visas sabiedrības atbildību un neveido tiešu saikni starp iemaksu un pensijas

apmēru. Ja ir spēkā solidaritātes princips, tad nevar noteikt, kāda fonda daļa konkrēti pieder katram tā dalībniekam. Tāpēc tiesības uz īpašumu, ko aizsargā Konvencijas 1.protokola 1.pants, šajā gadījumā neveidojas. Šī sistēma nepiešķir tiesības katram indivīdam prasīt identificējamu daļu, bet ļauj cerēt, ka tas saņems tādu materiālu atbalstu, kas būs atkarīgs no apstākļiem, kādi pastāvēs laikā, kad būs jāsaņem pensija. Šīs sistēmas pensijas ir pamatotas uz tā saukto kolektīvā nodrošinājuma principu, un tās nevar piešķirt, izvērtējot individuālo ieguldījumu. Pastāv gan tiesības uz zināmu pabalstu izmaksu, ja sistēma darbojas nepārtraukti un indivīds izpilda attiecīgus nosacījumus. Taču pat šajā gadījumā neveidojas tiesības uz noteiktu summu, jo tā ir pakļauta svārstībām, arī tiesiskam regulējumam (*sk. Theory and Practice of the European Convention on Human Rights, p.621*).

Tādējādi apstrīdētā tiesību norma neskar tiesības uz īpašumu un nav pretrunā ar Konvencijas 1.protokola 1.pantu. Līdz ar to nav pamatots arī pieteikuma iesniedzēja apgalvojums, ka apstrīdētā tiesību norma ir pretrunā ar Konvencijas 14.pantu.

3. Satversmes 109.pants nodrošina ikvienam tiesības uz sociālo nodrošinājumu vecuma, darbnespējas, bezdarba gadījumā, atstājot šo uzskaitījumu atklātu. Šajā pantā lietotais termins "sociālais nodrošinājums vecuma gadījumā" ietver ne tikai maksājumus, ko persona saņem saskaņā ar sociālās apdrošināšanas shēmām, bet arī sociālās palīdzības pasākumus.

Pamatots ir Saeimas atbildes rakstā paustais viedoklis, ka šajā Satversmes normā nav noteikts ne konkrēts vecums, ar kādu personai rodas tiesības uz vecuma pensiju, ne pensijas apmērs, ne arī kādi īpaši pensiju shēmas noteikumi. Satversme ar šo normu nebūt negarantē visām personām vienādu vecuma pensiju. Tāpat tā negarantē, ka visām personām rodas tiesības saņemt vecuma pensiju vienādā vecumā. Līdz ar

to šī norma paredz un pieļauj zināmas atšķirības sociālā nodrošinājuma saņemšanā.

Jāņem vērā, ka Latvijā, pastāvot jaunajai pensiju shēmai, tiesības uz sociālo nodrošinājumu vecuma gadījumā nosaka vairāki likumi. Piemēram, Pensiju likumā noteikts to personu loks, kurām ir tiesības uz valsts pensiju, savukārt likumā "Par sociālo palīdzību" noteikta kārtība, kādā personas iegūst sociālo nodrošinājumu vecuma gadījumā, ja tām nav tiesību uz valsts pensiju saskaņā ar Pensiju likumu. Tādējādi likumdevējs garantē sociālo nodrošinājumu vecuma gadījumā ikvienam, kura pastāvīgā dzīvesvieta 1991.gada 1.janvārī bija Latvija, neatkarīgi no viņa pilsonības.

Pensiju likuma izpratnē jēdziens "valsts pensija" jeb "valsts sociālās apdrošināšanas pensija", uz kuru attiecas apstrīdētā tiesību norma, ir tikai viens no sociālā nodrošinājuma veidiem vecuma gadījumā. Tādējādi apstrīdētā tiesību norma neierobežo Satversmē garantētās personas tiesības uz sociālo nodrošinājumu vecuma gadījumā un nav pretrunā ar Satversmes 109.pantu.

4. Satversmes 91.pantā noteiktais, proti, ka cilvēka tiesības tiek īstenotas bez jebkādas diskriminācijas, jāsaprot tādējādi, ka cilvēku tiesībām jābūt vienlīdzīgām. Taču tas nenozīmē, ka tām jābūt vienādām. Vienlīdzība pieļauj diferencētu pieeju, ja tā demokrātiskā sabiedrībā ir attaisnojama. Tātad ir jāizvērtē iemesli, uz kuriem pamatota atšķirīgā attieksme.

Sociālās tiesības, uz kurām attiecināma apstrīdētā tiesību norma, ir specifiska cilvēktiesību joma, kura valstu konstitucionālajos likumos un starptautiskajos cilvēktiesību dokumentos formulēta kā vispārīgi valsts pienākumi. Regulēšanas mehānisms ir atstāts katras valsts likumdevēja ziņā. Sociālo tiesību realizācija ir atkarīga no valsts ekonomiskās situācijas un pieejamiem resursiem.

No Pensiju likuma spēkā stāšanās brīža ikvienam Latvijas iedzīvotājam neatkarīgi no pilsonības ir tiesības uz valsts sociālās apdrošināšanas pensiju, ja viņš ir sociāli apdrošināmā persona un ir uzkrāts nepieciešamais apdrošināšanas stāžs. Pensiju likuma pārejas noteikumu 1.punkts pašreizējā redakcijā pieņemts, lai jaunās pensiju sistēmas ietvaros noregulētu jautājumu par personas līdz 1991.gada 1.janvārim uzkrāto darba periodu un tiem pielīdzināto periodu ieskaitīšanu apdrošināšanas stāžā. Bez tam jāņem vērā, ka apstrīdētā tiesību norma attiecas tikai uz to personu loku, kurām tiesības uz valsts pensiju rodas, sākot ar 1996.gada 1.janvāri.

Ārvalstniekiem un bezvalstniekiem, kuru pastāvīgā dzīvesvieta 1991.gada 1.janvārī bija Latvija, tāpat kā Latvijas pilsoņiem, apdrošināšanas stāžā tiek ieskaitīti līdz 1991.gada 1.janvārim Latvijas teritorijā uzkrātie darba periodi. Tādējādi Latvijas valsts ir uzņēmusies atbildību par ikviena Latvijas pastāvīgā iedzīvotāja - neatkarīgi no viņa valstiskās piederības - Latvijas teritorijā nostrādāto laiku.

Apstrīdētajā tiesību normā noteiktā atšķirīgā attieksme ir objektīvi pamatota ar Latvijas pensiju sistēmas raksturu un principiem. Tāpēc to nevar uzskatīt par diskrimināciju Satversmes izpratnē. Tādējādi apstrīdētā tiesību norma nav pretrunā ar Satversmes 91.pantu.

Tā kā apstrīdētā tiesību norma nav pretrunā ar Satversmes 91.un 109.pantu, Konvencijas 14.pantu un Konvencijas 1.protokola 1.pantu, tā neierobežo cilvēka pamattiesības saskaņā ar Satversmi un Latvijai saistošiem starptautiskajiem līgumiem un nav pretrunā ar Satversmes 89.pantu.

Satversmes tiesa uzskata, ka jautājums par ārvalstnieku un bezvalstnieku līdz 1991.gada 1.janvārim ārpus Latvijas teritorijas uzkrātajiem darba periodiem ir risināms starptautisku līgumu formā, ievērojot taisnīguma, samērīguma, savstarpības un citus tiesību principus.

Ar Saeimas apstiprinātu starptautisku līgumu ir iespējams noregulēt pensiju aprēķināšanas un piešķiršanas jautājumu pēc iespējas labvēlīgi personai, kurai nav tiesību uz valsts sociālās apdrošināšanas pensiju saskaņā ar Pensiju likumu.

Pamatots ir Saeimas viedoklis, ka Latvijas valstij nav jāuzņemas citas valsts saistības personu nodrošināšanā ar vecuma pensiju par citas valsts teritorijā nostrādāto laiku. Latvijas valsts nevar jaunajā pensiju shēmā iesaistītajiem nodokļu maksātājiem uzlikt pienākumu atrisināt starpvalstu līgumos risināmus jautājumus, līdz ar to tā ir ar konkrētām valstīm slēdzamu starptautisku līgumu, nevis valsts likuma kompetence.

Latvija pagaidām ir noslēgusi divpusējus starptautiskos līgumus sociālās drošības jomā ar Lietuvu, Igauniju, Ukrainu un Somiju. Tādējādi valstis savstarpēji vienojas par katras līgumslēdzējas puses iedzīvotāju sociālo aizsardzību, konkretizējot katras puses tiesības un pienākumus. Šāda prakse pastāv vairākumā Eiropas valstu, proti, konkrētas valsts iedzīvotāju sociālajai aizsardzībai tiek pielāgotas atšķirīgas divu valstu sociālās drošības sistēmas. Katras valsts sociālās drošības modelis ir samērots ar tās pilsoņu interesēm, tāpēc starpvalstu līgums ir viens no līdzekļiem, kā aizsargāt visu valsts iedzīvotāju sociālo drošību. Šādi līgumi tiek gatavoti arī ar citām valstīm.

Latvija ir izrādījusi savu gribu risināt sociālās drošības jautājumus starptautisko līgumu formā, akceptējot pievienošanos 1953.gada 11.decembra Eiropas Pagaidu līgumam par sociālās drošības shēmām, kas attiecas uz vecuma, invaliditātes un apgādnieka zaudējuma gadījumiem (turpmāk – Pagaidu līgums) un pieņemot to. Preambulā nostiprināti šā līguma principi, arī vienlīdzīga attieksme pret jebkuras līgumslēdzējas puses pilsoņiem attiecībā uz vecuma pensijām. Paredzēts, ka citas līgumslēdzējas puses pilsoņiem ir jāsaņem jebkuru citu divu vai vairāku

līgumslēdzēju pušu noslēgtajos līgumos noteiktās priekšrocības attiecībā uz vecuma pensijām. Turpat ir minēts arī līguma mērķis: šo principu īstenošana ar Pagaidu līguma palīdzību, kamēr nav noslēgta vispārēja konvencija, kas balstās uz divpusēju līgumu tīklu. Pagaidu līguma 1.pants paredz, ka termina "Līgumslēdzējas Puses pilsoņi" nozīmi nosaka Puse, un tādējādi pieļauj katras līgumslēdzējas valsts brīvu izvēli šajā jautājumā. Likuma "Par Eiropas Pagaidu līgumu par sociālās drošības shēmām, kas attiecas uz vecuma, invaliditātes un apgādnieka zaudējuma gadījumiem, un tā protokolu" 3.pants noteic, ka jēdziens "pilsonis" šā līguma izpratnē ietver Latvijas pilsoņus, kā arī nepilsoņus, kas ir likuma "Par to bijušās PSRS pilsoņu statusu, kuriem nav Latvijas vai citas valsts pilsonības" (turpmāk - Likums par nepilsoņiem) subjekti. Savukārt 6.pantā noteikts, ka Latvijas Republikā Pagaidu līgums un tā protokols neattiecas uz Pensiju likuma pārejas noteikumu 1.punktu – par laikposmā līdz 1991.gadam uzkrāto darba periodu un tiem pielīdzināto periodu ieskaitīšanu apdrošināšanas stāžā. Šādu atrunu izdarīšanu paredz Pagaidu līguma 9.panta otrā daļa.

5. Pieteikuma iesniedzējs Pensiju likuma pārejas noteikumu 1.punktu daļā par ārvalstniekiem un bezvalstniekiem lūdz izvērtēt arī saistībā ar nepilsoņu tiesībām uz apdrošināšanas stāža aprēķināšanu.

Nepilsoņi ir iedzīvotāju grupa ar īpašu tiesisko statusu, ko nosaka Likums par nepilsoņiem. Latvijas likumos iedzīvotāju grupas (pilsoņi, nepilsoņi, ārvalstnieki un bezvalstnieki) tiek stingri diferencētas. Piemēram, likuma "Par sociālo palīdzību" 5.pants noteic, ka tiesības saņemt sociālo palīdzību ir Latvijas pilsoņiem, nepilsoņiem, ārvalstniekiem un bezvalstniekiem; likuma "Par civilstāvokļa aktiem" 15.pants īpaši nosaka, kādi dokumenti nepieciešami laulības noslēgšanai ārvalstniekiem un bezvalstniekiem.

Kaut gan vienu iedzīvotāju grupu citai var pielīdzināt arī ar īpašu atrunu likumā, Pensiju likuma pārejas noteikumu 1.punktā termins "nepilsoņi" nav minēts, tāpat nav atrunas, ka šā likuma izpratnē, piemēram, jēdziens "bezvalstnieks" ietver arī nepilsoņus. Līdz ar to jāsecina, ka likumdevējs nav noregulējis jautājumu par laikposmā līdz 1991.gadam nepilsoņu uzkrāto darba periodu un tiem pielīdzināto periodu ieskaitīšanu apdrošināšanas stāžā.

Atbilstoši Satversmes tiesas likuma 1.pantam Satversmes tiesa izskata lietas par likumu un citu normatīvo aktu atbilstību Satversmei. Tas nozīmē, ka Satversmes tiesa var izvērtēt tikai normatīvajos aktos formulētas tiesību normas un nevar izvērtēt neesošas normas atbilstību augstāka juridiska spēka normai. Tomēr jāņem vērā, ka nepilsoņi ir daļa no Latvijas Republikas iedzīvotājiem un minētais jautājums skar viņiem nozīmīgas sociālās tiesības. Likumdevēja kompetencē ir reglamentēt nepilsoņu kā atsevišķa tiesību subjekta līdz 1991.gada 1.janvārim ārpus Latvijas uzkrāto darba periodu un tiem pielīdzināto periodu ieskaitīšanu apdrošināšanas stāžā saskaņā ar Satversmi un Latvijai saistošiem starptautiskajiem tiesību aktiem cilvēktiesību jomā.

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.-32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a:

Atzīt likuma "Par valsts pensijām" pārejas noteikumu 1.punktu (daļā par ārvalstnieku un bezvalstnieku, kuru pastāvīgā dzīvesvieta 1991.gada 1.janvārī bija Latvija, apdrošināšanas stāžu) par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 89., 91. un 109.pantam, kā arī 1950.gada

4.novembra Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 14.pantam un šīs konvencijas 1.protokola 1.pantam.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā. Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

A. Endziņš